

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՉԱՐԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, 1/2 տարեկանը — 1 ռ. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Ցայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шума, Редакция газеты „Пайлак“. Ганджунцев. ул. домъ Костанова. Schoucha, redaction du journal „Phailak“.

ԲԱՅԻՍԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագիրն է. տարեկան 3 ռ. կէս տարեկանը—1 ռ. 50 կ. ամսական —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шума, редакцим газеты „ПАЙЛАК“.

ԱՊՍՏՈՒԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ

ПОЛУЧЕНО
ПАНИНО
фабр. Blütnera

Есть свободные часы. Желющие могут обращаться по адресу: Старо-Почтовая ул., д. № 14.

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ահա քանի ամիս է, ինչ իրար հակառակ, մերթ լաւատես, մերթ յոռետես լուրերով և տեղեկութիւններով է լուսաւորւում այն քաղաքական կացութիւնը, որ ներկայումս, համաշխարհային պատերազմի բռնկման օրից, ստեղծել է Բալկանեան մանր պետութիւնների մէջ Մի կողմից՝ քառակ համաձայնութիւնը, իսկ միւս կողմից՝ գերման-աւստրիական դաշնակցութիւնը զիպլոմատիական ամենալարած գործունէութիւն են արժարժում իրենց կողմը քաշելու Ռումինիային, Բուլղարիային և Յունաստանին, որոնք իրենց ազգային-քաղաքական իդէալներով և ձգտումներով ներկայացնում են իրար ներհակ ժողովուրդներ:

Բալկանեան թերակղզին, իւր մանր աղպերի փոխադարձ մրցումով ու սլաւօնութեան գաղափարի զարգացումով և սրանց հանդէպ կանգնած մեծ պետութիւնների տնտեսական-քաղաքական շահերով կցորդւած մասամբ և մասամբ էլ գերմանականութեան ծաւալման տենչերով, եղել է հանապազ եւրոպական խաղաղութեան վտանգը, պատերազմի սպառնանք. ինչպէս և եղաւ իրօք առիթն այն չտեսնած, համաշխարհային պատմութեան մէջ չերևակայած արևմտահեղ կռիւ, որի առաջի քարերը նետեցին Սերբիան ու Աւստրիան: Եւ կարծում ենք, որ նոյն Բալկաններում էլ պիտի վերջանայ այս պատերազմն այնպէս, ինչպէս որ սկսեց այստեղ:

Պատերազմի վախճանի հեռանկարն և նրա այժմեան զարգացման ընթացքի ամբողջ պատկերը պարզ ցոյց է տալիս, թէ երկու հակամարտ հզոր կողմերից որեւէ մէկի յաղթութեան գրաւականը կախած է Բալկանեան մանր պետութիւնների գիրքից: Գերման-աւստրիական պետութիւններն ներկայումս պաշարւած չորս կողմից, դեռ

ևս ունեն ազատ անցք միայն Բուլղարիայի և Ռումինիայի վրայով, որտեղից նրանք ռազմական օգնութիւն հասցնելով թիւրքիային, կարողանում էին յամառ կռիւ մղել ռուսների, անգլիացիների ու ֆրանսիացիների դէմ, ստիպել վերջիններին մեծաքանակ զօրքեր կենտրոնացնել արևելեան ռազմաբանքում: Եւ զգալով իրենց քաղաքական-ռազմական այդ մեծ նշանակութիւնը, հասկանալի է, որ Ռումինիան, Բուլղարիան և Յունաստանը կամենում են օգտուել հանգամանքից և ամենաքիչ զոհերով, առանց արիւն թափելու, մեծամեծ պատռուներ ձեռք գցել ներկայ պայքարի մէջ երկու կողմից էլ: Սրանով պէտք է բացատրել այն կասկածելի չեղողութիւնը, որ ցոյց տաին ներկայ պատերազմի ամբողջ ընթացքում այդ երեք մանր պետութիւնները: Արանով պէտք է բացատրել այն յամառութիւնը, որ նրանք ցոյց են տալիս իրենց բանակցութիւններում քառակ համաձայնութեան հետ:

Տակաւին այսօր էլ, ինչպէս տեսնում ենք, զանազան, իրար հակասող լուրերից, վերջնական համաձայնութիւնը չի կայացած, շնորհիւ այն ներքին մրցման, որ գոյութիւն ունի յիշեալ մանր պետութիւնների միջև: Ըստ երևոյթին ամենից շատ յամառող Յունաստանն է, որի թագաւորական տունն սերտ ազգակցական կապերով է միացած գերմանական կայսրի հետ: Եւ եթէ նայենք վերջին հեռագրական տեղեկութիւններին, քառակ համաձայնութիւնը յանձնու Անգլիայի, ամենակտրուկ զիպլոմատիական միջոցների է դիմում, սպառնալով նոյն իսկ գրաւել մի քանի յունական ծովեզրեայ քաղաքներ ու պաշարել նաւային ու ծովային ամրոց յունական ծովեզրերը, եթէ Յունաստանը շարունակի իր ներկայ կասկածելի քաղաքականութիւնը և ընդդիմանայ քառակ համաձայնութեան առաջարկներին Բալկանեան խնդրում:

ՀԵՌԱՏԵՍ ԼԻՆԵՆՔ

Ամենքի համար էլ այժմ պարզ է է, որ Ղարաբաղը, շնորհիւ երկարատև անձրևների և կարկտի, կանգնած է տնտեսական-նիւթական ճգնաժամի

շեմքին: Գիւղացիութիւնը, որ նորմալ տարիներում ցորեն և ալիւր էր մատակարարում Շուշի քաղաքին և մեծ չափով փակում Ռուսաստանի ալիւր ծախող վաճառականների շահադիտական ախորժակի առաջը, այժմ ոչ միայն զրկւած է զրանից, այլ և ինքն է ստիպւած դիմել քաղաք ալիւր գնելու: Բնականաբար Ռուսաստանի ալիւրի այն քանակը, որ սպառում էր Շուշին սովորական տարիներում, այժմ այլևս անկարող է բաւարարել ազգաբնակչութեան կարիքները, հետևաբար աւելի մեծ պահանջ է լինելու Ռուսաստանի ալիւրի: Այդ պահանջն աւելի մեծ չափեր է ընդունելու մասնաւոր այժմ, երբ Ղարաբաղը պատրաստուած է հիւրնկալ և ապաստարան տալ մեր տարագիր ու ապարախտ եղբայրներին, առանկ արիւնկզակ կառավարութեան սրից ու եաթաղանից ճողալու հայ փախստականներին:

Մտաւորութեան և երկրի խնդիր չէր լինի, ամեն ինչ իր բնական շաւղով կը գնար, եթէ Ղարաբաղն էլ գտնւէր այնպիսի պայմաններում, տեղագրական և ճանապարհների հաղորդակցութեան տեսակէտից, ինչպէս կովկասի այլ վայրերը: Սակայն ցաւալին այն է, որ մենք կտրւած ենք «աշխարհից», որ մեր հաղորդակցութեան ճանապարհները շափազանց աննախանձելի են, որ մթերքների տեղափոխութեան գործը Եւրասիաց Շուշի և գիւղերը շատ անմիաթար վիճակ է ներկայացնում և ենթակայ է պատահական, անբարեխիղճ և գոհեկի ֆուրստների կամայականութեան: Ինչ երաշխաւորութիւն ունենք, որ նման անկազմակերպ վիճակում, մի գեղեցիկ օր, Ղարաբաղում ալիւրի կրիզիս չի լինելու: Էլ չենք խօսում շաբարի և այլ կենսական անհրաժեշտ մթերքների մասին:

Ծաւն այն է, որ մենք՝ զարաբաղցիներ սիրում ենք շարժւել, գործի կաշիլ, երբ վտանգն իր ահուկիութեամբ մեր դռանն է չեքած լինում, երբ դանակը ոսկրին է հասնում: Ամեն տեղ մտածում, աշխատում են մարդիկ օր-աւուր աճող թանգութեան առաջն առնել, ամեն տեղ ապառաղական և այլ ընկերութիւններ են կազմակերպւում կուելու թանգութեան դէմ, թեթեւացնելու գէթ փոքր չափով ժողովրդի, մասնաւոր չունեւոր խաւի ծանր վիճակը, իսկ մենք յենւած մեր աւանդական անշարժութեան, ձեռքներու ծաւած, հրաշքներ ենք սպասում երկնքից: Սակայն խորապէս համոզւած պէտք է լինենք, որ ոչ երկինքը մանաւաղ կուղարկէ և ոչ էլ զանազան ընկերութիւններ օգնութեան ձեռք կը մեկնեն մեզ մեր դժւարին ըրպէսներում: Մեր ցաւը մենք պէտք է հոգանք:

Գիտեմ, Շուշին զբաղւած է այժմ փախստականների ընդունելութեան հարցով, լարում է իր նիւթական և բարոյական ուժերը, միջոցներ է մտածում, որ պատմական Ղարաբաղն աւթով չմնայ իր եղբայրակիցներին մօտ, բայց այդ հանգամանքն արգելք չը պէտք է հանդիսանայ, որ նա աչքի

առաջ ունենայ նաև ապագայ դրութիւնը, մասնաւոր որ փախստականների ապահով ապրելու խնդիրը մեծ կապ ունի մեր յարուցած խնդրի հետ: Դժբախտ պատահարներից և անակնկալներից խուսափած լինելու համար մի փոքր հեռուն պէտք է նայենք, հետաքնն լինենք: Մեր գլխաւոր հոգներից մէկը պէտք է լինի մտածել և միջոցներ գտնել կանոնաւորելու մթերքների տեղափոխելու գործը Եւրասիաց Շուշի: Մեր սեփական ուժերով, թէ իշխանութեան միջոցով, պէտք է աշխատենք կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնել, կազմակերպել մթերքների տեղափոխման խնդիրը, ազատել նրան այս կամ այն կառապանի կամայականութիւնից և ունենալ մի հսկող մարմին, որի առաջ պատասխանատու լինեն մթերք փոխադրողները թէ ժամանակի և թէ գնի նկատմամբ: Այնուհետև հոգ պէտք է տանենք քաղաքում ունենալու քաղաքային պահեստներ ալիւրի, շաբարի և նաւթի: Դա անհրաժեշտ է և այդ խնդրի նախաձեռնութիւնն իրենց վրայ պէտք է վերցնեն քաղաքային ինքնակառութիւնը և «հուլտուրա» ապառաղական խառնութիւնը: Ժիշտ է, գործը կապւած է մեծամեծ դժւարութիւնների, նիւթական միջոցների հետ, բայց և այնպէս անհրաժեշտ է իրագործել, թէկուզ դա մեզանից պահանջի շատ ժամանակ և աշխատանք: Այսպէս մեծ ուսկի ենթարկւած կը լինիք ամբողջ Ղարաբաղի ազգաբնակչութեան պարեմաւորման գործը և յետոյ անկարելի կը լինի ուղղել մեր կարճատեսութիւնից և անտարբերութիւնից առաջացած սխալը: Ինչեք հեռաւոր:

Սորալյո

ԻԶՈՒՐ ԹՄԲԿԱԼԱՐՈՒԹԻՒՆ

Որ կրթական գործը Ղարաբաղի թիւում կատարեալ անտիրութեան է մատնւած, կարծեմ սա նորութիւն չէ ոչ որի համար: Յետադարձ հայեացք ձգեցէք մեր դպրոցական կեանքի անցեալ տարւայ անցուղարձին, պատկերը իր ամբողջ մերկութեամբ կը պարզւի ձեր առաջ: Դպրոցները լցած համբակներով և իրենց միասիային անգիտակ, կիսակիրթ և յաճախ անգրագէտ պատանիներով: Ժողովրդական դպրոցը վարկաբեկւած հայ շինականի աչքում: Երկար տարիներ են պէտք մեր կրթական գործը նախկին տարիների բարձրութեանը հասցնելու համար. հարկաւոր է մաքրել, ախտահանութեան ենթարկել ողջ մթնոլորտը:

Տարին վերջանալու հետ ծանր դրութեան մասին խօսեց մամուլը, պատասխանատու մարմինը շտապեց կանխել արդէն ծայր աւող դժգոհութիւնները և անպատասխանատու գրչակների միջոցով թմբկահարել առաջիկայ «ազգայն» գործերի մասին: Նորից հրապարակ նետեց դպրոցական յանձնաժողովի հարցը իբր խրաւիլակ և ամեն ինչ ընթացաւ իր նախկին ճանապարհով:

Այժմ, շուտով կը բացւին դպրոցները զոնորդ-տարին խոստանում է լինել աւելի աղէտաւոր մեր կրթական-դպրոցական գործի համար, որոնք տես, ուսուցչութեան մի մասը կոչւած է գինւորական ծառայութեան, իսկ մի գրաւի մասն էլ կոչւելու է որպէս երկրապահ առաջիկայում:

Հետաքրքրական է իմանալ, թէ ինչ է տեսած մեր կրթարանները այսպէս թէ այնպէս ապահովուելու դաստառունքով: Ինչ եղաւ դպրոցական յանձնարարողը և կամ հրաւիրուելու են արդեօք թեմական և շրջանային տեսուչներ:

Ահա հարցեր, որոնք իզուր սպասում են պատասխանի: Զէ՛ որ պատերազմական տարի է, խառնակ ժամանակներ, շատ ու շատ հարցեր են դրած հրապարակի վրայ, կարելի է մոռանալ կրթական գործը և արդարանալ...

Մեր պիղապիւթները, որին ամենքը սիրում են մեղադրել տգիտութեան մէջ, շատ լաւ է ըմբռնել դրութիւնը, որ կրթական գործը այլևս չէ հետաքրքրում թեմական իշխանութեանը, որ երբէք մենք չենք ունենալու ոչ թեմական և ոչ էլ շրջանային տեսուչներ և սկսել է ինքը կազմակերպել իր երեխաների կրթութեան գործը առանց թեմական իշխանութեան աջակցութեան: Ամեն օր շուկայում կը տեսնէք գիւղացիներ, որոնք ուսուցիչ փնտրելու համար փողոցներ են չափ-չափում: Մի շարքայ ընթացքում չորս անգամ հենց միմիայն մեղ են գիմել Բալլուշայից, Ղալաից, Յանքեղուց և Դահրազից: Ուրեմն գիւղացիութիւնը ևս համոզւեց, որ թեմական տեսուչութիւնը կազմալուծւած է մեր թեմում:

Ահա գործերի այսպիսի դրութեան մէջ է, որ մեզ մօտ ուսուցչիների ժողով է հրաւիրուում, փախստականների երեխաների կրթութեան գործը կազմակերպելու:

Դիակնացնել մի ամբողջ թեմի կրթական գործը, չկարողանալ գէթ որեւէ չափով բաւարարել տեղացիների կրթական պահանջները ի լուր աշխարհի յայտարարել՝ որ Ղարաբաղի թեմում մինչև իսկ փախստականների որդոց

կրթական գործն է կազմակերպւում, խոստովանում ենք, շատ յանդուգն քայլ է, որին ընդունակ կարող են լինել միմիայն շատ հազազգիւտ զեն-տրեակները: Եւ իրականութեան մէջ...

Ինչ պէտք է մտածեն մեր իրականութեան անձանքը շրջանները, այն, որ Ղարաբաղի թեմում կրթութեան և դաստիարակութեան գործը այնպիսի հիմունքների վրայ է դրւած, որ անհանդուրժելի է համարւում փախստականների երեխաներին անմասն թողնել ընդհանուր բարիքից և նրանց մասին մտածում են այնտեղ, Ղարաբաղի բարձունքներում այն ժամանակ, երբ դեռ նոքա չեն էլ անցել «օրհնակների» սահմանները:

Երանի թէ այդպէս լինելու Բայց մենք մեր կրթական գործի տապալմամբ շատ ենք հոգակած: Ի զուր է թեմականութիւնը...

Մեղք. Խատյան

ԳԵՐՄԱՆԱՅԻՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՐԳԵՐՈՒՄԸ

Անդրապոյտ Լորդերի որպիսի ժողովում վիճում Բրայնը դիմեց հարցադնդումով կառավարութեան ներկայացուցչին, յորդ կրիւն, Թիւրքիայում տեղի ունեցած վերջին հայկական կոտորածների մասին և հարցրեց թէ արդեօք անդրական կառավարութիւնը հնարաւոր է դառնում որեւէ միջոցներ ձեռնարկել Հայաստանի կենդանի մնացած հայ ազգաբնակչութեան բերկրները ազատելու յետագայ ջարդերից:

Կոմս Կրոմէրը, եզրափակելով նախկին փոխարքան, յիշեցրեց, որ Թիւրք կառավարութեանը յայտնւած է արդէն, թէ նրա անդամների վրայ է բարդւում անձնական պատասխանատւութիւն տեղի ունեցող ջարդերի ու դաշնութիւնների համար: Լորդ կրիւն հաստատեց, որ Բրայնի ունեցած տեղեկութիւնները հայկական ջարդերի մասին միանգամայն համապատասխանում են իրականութեանը: Զարգային շարժումը սկսել է մայիսից: Այդ գա-

ղանութիւնները ստանում են Թիւրքիայում գտնւած գերմանացի վարչական անձների լիակատար խրախուսանքը և վերջինները խիստ անվստիք դեր են խաղում քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան դէմ սկսւած հալածանքներում: Այդ ջարդերի դէմ անդրական կառավարութիւնը ներկայումս ոչ մի ուղղակի միջոց անկարող է ձեռնարկել: Այն ամենն ինչ որ նա այժմ կարող է անել, դա այն է, որ կրկնելու է ամենախիստ կերպով, թէ բոլոր անձինք, որոնք կատարւում են այդ կոտորածները կամ ներշնչւում են աներու, կատանան իւր ժամանակին իրենց արժանի պատիժը:

Լորդ Կրոմէրը «Times»-ին ուղղած մի նամակով ընդգծւած է Լորդ կրիւն յորդերի սլախատում արած վերջին յայտարարութիւնը հայկական ջարդերի մասին: Լորդ Կրոմէրը ցաւ է յայտնում, որ օսմանեան պետութեան ազգաբնակչութիւնը տեղեկ չէ անդրական այդ սաստուծի մասին: Մեծ երջանկութիւն կը լինէր, եթէ Թիւրքիայի ազգաբնակչութիւնը հասկանար, որ գերմանացիները մեծ դժբախտութիւններ պիտի բերեն նրա պիսին: Թիւրքական անկախութիւնը պիտի կորչի ամենից առաջ այն դէպքում, երբ Դերմանեան յաղթանակէ:

ՓԱՆՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁԸ

Ներկայ օգոստոսի 5-ին կայացաւ Շուշու դաւաճապետ պ. Եանկովսկու նախագահութեամբ փախստականների տեղաւորման գաւառական մասնաժողովի նիստը: Այդ նիստին պ. Եանկովսկին և տեղական «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէի լիազօր պ. Լեոն Վարդապետեանը զեկուցումն արին այն ձանապարհորդութեան մասին, որ ներքինը կատարել են դէպի Շիրակ-Ղարաբաղ կայարանը, որպէսզի Շուշու գաւառը դիմող փախստականների համար այդտեղ սննդատու-սանիտարական կայաններ հաստատեն: Մասնաժողովը լսելով այդ զեկուցումը, հետեւեալ որոշումներ կայացրեց. 1) Շիր-

լար-Ղարաբաղ կայարանում շինել փախստականների համար մի բաղանիք. 2) նրանց շորերն ու իրերն ախտահանելու համար կառուցանել յատուկ շէնք՝ ախտահանական կաթսաներով. 3) ունենալ մի առանձին սննդակ հիւանդներին մեկուսացնելու համար. 4) նշանակել մի սանիտարական բժշկական խումբ մի բժշկից և երկու փելդշերներից ու ախտահանիչից, եթէ հնարաւոր կը լինի, նոյն իսկ 2 բժշկից. 4) հիմնել սննդատու կայան, որտեղ փախստականներին մատակարարել թէյ, հաց, սուպ և եփած միս:

Ինչ վերաբերում է դրամական միջոցներին, որոնք անհրաժեշտ են այդ որոշումներն իրականացնելու համար, պ. գաւառապետը յայտնեց մասնաժողովին, որ համաձայն պ. նահանգապետի շրջաբերականի, թէյի, հացի և ընդհանրապէս սննդատու կայանի անհրաժեշտ ծախքերը, որոնք կատարուելու են նախքան փախստականներին գիւղերը տեղաւորելը, պիտի հոգացին այն 3000 ռուբլի գումարից, որը փոխադրւած է պ. գաւառապետի տրամադրութեան ներքոյ:

Ի նկատի առնելով, որ յիշեալ գումարը խիստ անբաւարար է սպասող ծախքերի համար, մասնաժողովը որոշեց գիմել նաև այլ աղբիւրների և ի միջի այլոց որոշեց խնդրել Շուշու հայոց «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէին, որ սա իւր միջոցներից տայ առաջին նւագ պկքնական ծախքերի համար 500 ռուբլի: Այնուհետև մասնաժողովը ընտրեց իւր համար քարտուղար պ. Լեոն Վարդապետեանին, նմանապէս որոշեց, որ այսուհետև բոլոր ծախքերը կատարեն նախագահը կամ քարտուղարի ձեռքով:

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԵՏԵՐԱԶՄԸ

— Տեղեկութիւններ են ստացւած, որ Թիւրք-պարսկական սահմանագծի վրայ քիւրդերը նորից կազմակերպել են և տեղ տեղ սկսել են յարձակումների դիմել:

— Մանազկերտի և Վանի ուղղու-

րում հեղինակը անաչառ նկարչի անդորրութեամբ նկարում է պատերազմի ընտրող դրագները, մարդկային հսկայական շարանների հզօրաւոր քաղխումները: Պատերազմի մեծ, հսկայական «դէմքը» բէլիէֆ կերպով գծադրւում է Տօլստոյի երկերում: Բայց միաժամանակ դրա հետ դիտելի և ակնշարժի է հեղինակի բացասական և յամենայն դէպս ոչ անողորմ վերաբերմունքը դէպի պատերազմը:

Պատերազմը ինքնին, որպէս այդպիսին՝ պատերազմը անկախ նրանից թէ ի՞նչ կողմից և ի՞նչ դէմ է վարւում—գրծւում է որպէս սարսափելի մի ֆանտոմ, հսկայական և անողորմ մի Մօլոխ:

Վերցնենք մի ուրիշ, աւելի աչտոտ և ներվայնոտ հեղինակի—Գարշինի երկերը: Այստեղ դուք չէք տեսնի Տօլստոյի գրչին յատուկ օրհնակաւոր: Բայց դրա փոխարէն դուք դարձեալ կարող էք տեսնել պատերազմի, ռազմաբանի և նրա գործիչների բարդ դիմազները: Մարդիկ նկարւած են իրենց բազմազան և հակասական յատկութիւններով հանդերձ: Եւ դարձեալ—որոշակի գծագրւած է պատերազմի սոսկալի էությունը... Ժամանակակից զեղազէտների մօտ մենք տեսնում ենք միանգամայն հակառակը: Բոլոր մարդիկ, բոլոր զինուորները իրապէս հանդիսանում են յիշւած զեղազէտների երկերում, որպէս պատերազմական միօրինակ մանէկներ՝ վառւած միշտ ռազմական տենչերով...

Այդ ընտրող յատկութեանը մեծագոյն

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

ԹԱՐՄ ՇԻՐԻՄԻ ԱՌԱՋ

(Նաղսօնից)

Դարձեալ մենակ եմ. ու շուրջս կրկին ծաւարն անխափանց՝ գիշերը մթին. Եւ օրհասական մտորումներով կանգնել եմ առջևս ես թաքմ շիրմի... Էլ ինչեւ սպասեմ, կամ ինչեւ ապրեմ, Էլ ի՞նչ աշխատեմ, կամ է՞ր մարտնչեմ, Էլ ի՞նչ որ չունիմ, որին ես սիրեմ, Էլ ի՞նչ օք չըկայ, որին աղօթեմ...

Շուշու

Թարգ. Լ. Վարդունի

Յ Ո Յ Ս

Դու եկար ինչպէս քամին փոթ լրկոտ, Յաւէտ տարագիր, միշտ անապաստան. Սիրառատ կանչով դուռըս ծեծեցիր. Եւ ես բաց արի, էլ դու չըկայիր...

Ինչպէս պատանքը քնքոյշ մութիւնի. Ինչ պարուրեցիր. դու ինչ գրգռեցիր. Իմ կուրծքը լրջեց, իմ սիրտը ճըլաց, Բայց դու չըկայիր, ախ, էլ չըկայիր:

Մարդ լոյսերի անշար ժրպիտով. Ինչ համբուրեցիր, մութի հետ փառւած: Մութի մէջ փախար, մութի մէջ կորար, Ես քեզ կանչեցի. էլ դու չըկայիր...

Դու եկար ինչպէս քամին փոթ լրկոտ Յաւէտ տարագիր, միշտ անապաստան. Սիրառատ կանչով դուռըս ծեծեցիր. Եւ ես բաց արի, էլ դու չըկայիր... Գր. Ներսիսեան

ՇՈՒՆՑԱԼԻՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմը ստեղծել է մեր օրերում իւրօրանակ մի գրականութիւն, որ բաւականաչափ տարբերւում է անցեալ շրջանների գրականութիւնից: Բնորոշը այժմ ոչ միայն այն է, որ ժամանակակից գեղագէտները բնութւում և նկարագրում են զխաւորապէս պատերազմական մօտիւներ, այլ և այն, որ այդ «նոր մօտիւները» նրանք գրծում են «նոր ներկերով», գրում իւրօրինակ պաթէթիքական ստիլով և երգում իստէրիքական-մեկօղորմատիքական տոնով: Մշակել է մի ընդհանուր շարուն, որի համեմատ և «ստեղծագործում» են ժամանակակից հեղինակները... Վեհանն ու միշտ քաջ սպաներ, գնդապետներ, խեղճ ու միշտ թոյլ զրթութեան քոյրեր և ապա գոռոզ ու միշտ վայրենի «տիկտոններ» — ահա պատկերների այն սահմանափակ քանակը, որոնց շուրջը պտտւում է գեղագէտների երևակայութիւնը: Եւ իհարկէ, շնորհիւ այդ գծերի, ժամանակակից գեղագէտների բոլոր պատերազմական նօվելաները, վէպերը, երգերը ի վերջոյ այնքան միօրինակ և տաղտկալի են լինում, որ կարդացւում են անազին դժբախտութեամբ:

Մի ուրիշ, աւելի ևս բնայատուկ գիծ ունի ժամանակակից գեղարւեստական գրականութիւնը, որի վրայ ես կը կամենայի այստեղ շեշտել առանձնապէս: Այդ գիծը—ռազմական-

թեամբ մերոնց ունեցած վերջին յաջողութիւնները սրտապնդել են նոր փախստի դիմած Սարգստի շրջանի քրիստոնեաներին և նոր գաղթը մասամբ կանգ է առել:

— Կ. Ն. Բ. Ընկերութեանը կից արդէն կազմած է «Տաճկահայերի Հայրենակցական Միութիւն», որի նպատակն է ներառել թիւերով, ամսավճարներով և այլ միջոցներով օգնութեան հասնել տաճկահայ փախստականներին: Ընկերութեան գործադիր մարմինը բաղկացած է 24 հոգուց, իսկ կենտրոնական մարմինը՝ 10 անդամից, նախագահութեամբ Ա. Սաֆարեանի:

— Համաձայն էջմիածնում կայացած որոշման, երևանում բացւած է ժամանակաւորապէս անդական կայան: Ներքին-Ախտա վերջին երկու օրահասան 1500-ից աւելի փախստականներ, և ուղարկեցին դէպի Նոր-Բայազետ, Զիլքուխու: Ամեն օր սպասում է 500-ից աւելի փախստական: Նրանց տալիս են առայժմ թէյ, հաց, մասամբ և հագուստ: Անհրաժեշտ է բժշկական օգնութիւն:

Նոր-Բայազետի շրջանում փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու գործի համար աշխատում են «Եղբայրական Օգնութիւն» կոմիտէները և Հայ նպաստամատոյց Ընկերութիւնը:

— Թիֆլիսի Հայկ. Կենտ. Կոմիտէն ստացել է Ս. Յարութիւնեանից էջմիածնից հետեւալ հեռագիրը «Փախստականները անընդհատ գալիս են ամեն օր: Էջմիածնից մինչև տաճկական սահմանը ամբողջովին բռնւած է փախստականներով: Իզգիք և էջմիածնի շրջակայ բոլոր այգիները բռնած են նրանցով: Իզգիք, կենտրոնացել են 20,000 հոգի, էջմիածնում 45,000: Այդ տեղերից նրանք խմբովին գնում են այլ վայրեր: Իզգիք մինչև Օրգով, տաճկական Կարէկ, Իզգիք, Աքարա գիւղում և էջմիածնում հիմնւած են բժշկասանիտարական և անդատու կայաններ, էջմիածնում բացւած է հիւանդանոց, բաղնիք և երեխաների համար ապաստարան. բացի այդ՝ Իզգիքից մինչև տաճկական սահմանը շրջաօջատում են ձիաւորներ, որոնք ժողովում են ճանապարհին մնացած երեխաներին, հիւանդներին և մեռնողներին դիակները: Իզգիք են հասնում օրական մինչև 50 որբ երեխաներ, որոնք տեղաւորում

չափով նպաստել է այն յախուռն, շրտինգով և յոխորտանքով համակած կենսահայեցողութիւնը, որ տիրում է ներկայումս ռուսական քաղաքների գեղազէտներին շրջաններում: Ծնորդի որոշ հանգամանքների, դավաճարական հոսանքի մտաւորականները այժմ լուռ են: Մեր օրերում ասպարէզը նըշանցն է՝ որոնք ներկայացնում են ռազմատենչ քաղաքների տարրերի հայեացքները: Եւ անհ «օրւայ» այդ հեւրոսները երգում են այժմ իրենց տիրակալների խօսքերը: Փ. Սոլոգուրը, ռուսական դեկատէնտների խոշորագոյն այդ մտաւորականը, Ս. Գոթզեցլին, Բէլին և Էմբոնիստը մնացեալ գեղազէտները լարւած են և կարծես միշտ պատրաստ կուի դաշտը ելնելու: Այժմ դրանք աւելի քաջ և կատաղի են՝ քան նրանք՝ որոնք հեռու, արեան դաշտերում իրապէս զոհում են իրենց կեանքը: Բոլոր գեղազէտների երգերը լիցուն են շինողով և մեղադրամատիքական կոչներով: Այստեղ, խաղաղ Պետրօգրադում իրենց շքեղ սալօններում նրանք «վառւում» են պատերազմական տենչերով և կուի կոչում բոլորին... Եւ այսպէս են երգում նոյն այն պօէտները, որոնք ժողովրդական վեհ շարժումների օրերին ելնում էին «քաղաքացիական» երգերի դէմ, որոնք

են առանձին կայաններում. իսկ մասամբ ուղարկում են էջմիածին, ուր ժողովել են մինչև 400 ծովեր, փոքրահասակ, նոյնիսկ ինն օրւայ ծնւած մանուկներ: Վանի և այլ վայրերի փախստականները ամբողջ ճանապարհը անցել են ոտքով, շատերը հիւանդ են, կիսաքաղց, որոնք խուճապի ժամանակ հնար չեն ունեցել մի քան վերցնելու: Սովից և ճանապարհին յոգնածութիւնից փախստականները հիւժւած են և ենթակայ թեթև հիւանդութիւնների: Ծառէտարածւած փորհարիքը քիչ մահացութեան դէպքերով: Անընդհատ եկողների պատճառով փախստականների ճիշդ թիւը չի կարելի սրոշել: Իզգիքում որոշեց փախստականների մօտաւոր թիւը, այն է՝ Վ. շրջանից 303,000 հոգի, Մ. -ից 60,000 քացի առաջուց և կողները: Մահացութիւնը Իզգիքում հասնում է 15, էջմիածնում մինչև 40: Փախստականների ամբողջ հոգսը ծանրացած է հասարակական կազմակերպութիւնների վրայ, գլխաւորապէս էջմիածնի «Եղբայրական օգնութեան» և Հայկ. Կենտ. Կոմիտէի վրայ: Հասարակական միջոցները, համեմատած կարիքի մեծութեան հետ, չնչին է:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՈՒՅԻ

— «Եղբայրական» օգնութեան լիազօրները, որոնք փախստականների տեղաւորման գործով գնացել էին գիւղերը՝ հարկաւոր ցուցակները կազմելու համար, արդէն վերադարձի են քաղաք:

— Անցեալ չորեքշաբթի երեկոյան, նախատեսակի պատճառով քաղաքում թատրոնը, սենիմօտօգրաֆները և ցիրկը փակ էին: Այդ օրը ամառային աղմուկի դահլիճում նշանակւած ներկայացումը «Սատանի աշակիրտ» պ. Փափաղեանի բեմադրութիւն, յետաձգւեց և տեղի ունեցաւ ուրբաթ օրը, 7 օգոստոսի:

— Անցեալ երկուշաբթի օրը նշանակւած՝ բժիշկ Օրուշի դասախօսութիւնը տեղի չունեցաւ, ինչպէս լուր ենք, թոյլութեան ուղացման պատճառով: Նոյն օրը կայացաւ թուրքերէն ներկայացումը՝ «Աղջկասպան» դրաման:

— Բժիշկ պ. Լեոն Աթաբէկեանը, յանուն «անդորր գեղարեստի» սպանում էին ազատ քաղաքացիական միտքը, քննդադական անկախ խօսքը: Այսպէս երբզում են այն գեղազէտները՝ որոնք քօտազայանցեալում, յանուն «խաղաղութեան» և «խկական գեղարեստի» սպանում էին պրօլետարական գորկուն:

Այժմ դերերը փախել են: Քաղքենիութեան հոլ սպասաւորներ ժամանակակից գեղեկազէտները ստրկութեն կաղապարում են քաղքենի հրապարակախօսների երգերը: Նորէն ճշտւած է այն հին թէզը՝ որ գրականութիւնը կեանքի հայելին է, կեանքի արտացոլումը: Նորէն ճշտւած է այն՝ որ գեղազէտները ևս ենթակայ դասակարգային հասարակութեան ազդեցութեանը ի վերջոյ արտայայտում են տարբեր սոցիալական խաւերի յոյգերը և խոհերը...

Պետրօգրադ.

Կարինեան

ինչպէս մեզ հաղորդում են, պատրաստակամութիւն է յայտնել դասախօսել թոքախտի մասին:

— Մեզ հաղորդում են, որ տեղիս բժիշկները պատրաստուած են մի շարք դասախօսութիւնների միջոցով ծանօթացնել գաւառական ուսուցիչներին փախստականների բժշկա-սանիտարական գործի կազմակերպման հետ:

— Մեզ խնդրում են տպագրել, որ դարադաշտի մշակները շարունակում են հացափուռներում «թափել» իրենց ըսպիտակեղենները: Քաղաքային ինքնավարութեան ուղարկութիւնն ենք հրաւիրում այդ անկարգութեան վրայ:

— Այսօր քաղաքային այգում «Եղբայրական Օգնութիւնը» կազմակերպում է ժողովրդական մեծ զբօսանք յօգուտ փախստականների:

ԿՈՎԿՍՈ

— Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ ուսումնական պարագմունքները էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանում կը սկսեն նոյնմբերի 1-ից, որովհետեւ ճեմարանի շէնքում բացւած են հիւանդանոցներ փախստականների և որբանոց նրանց որբերի համար:

— Համաձայն երկաթուղու վարչութեան կից գլխաւոր սանիտարական յանձնաժողովի որոշման, ճանապարհին հիւանդացող ճամբորդների համար մարդատար ամեն մի գնացքում, III կարգի վագօններից մէկում, մի առանձին բաժանմունք է յատկացւում, որի մէջ մտնել առողջ ճամբորդներին արգելւում է: Այսուհետեւ մարդատար բոլոր գնացքներում կախելու են յայտարարութիւններ՝ մաքրութիւն պահպանելու մասին:

ՄԵՐ ԹՎԹԵԿԻՅՆԵՐԸ

ԿՈՂՄՆԱԿԻ ՆՊԱՍՏ Ե՝ ՀԱՐԿԱՆՈՐ

Պանքեղ, 4-ին օգոստոսի

«Փայլակի» № 41-ում, որ ներկւած է եղի փախստականներին, գլխաւորապէս շնչուած էր, որ, նոքա մեր կղբայրներն են ու քոյրերը և որ մենք պարտաւոր ենք պահել, պահպանել նրանց: Ամենքս էլ գիտենք, որ այդ անթի ու բօկոտն արարածներին, որ ձեռքները դէպի մեզ կարկուտած, մեզ վրայ յուսացած՝ Վանի շրջանից, սարէ սար, ձորէ ձոր, ընկած, գաղթելով մեզ մօտ են գալիս՝ պարտաւոր ենք կերակրել ու հագցնել: Այդ անելու մեզ ոչ թէ պէտք է հարկադրեն, այլ պէտք է կատարենք ինքնաբերաբար: Բայց այդքանը գիտենալ դեռ բուական չէ: Պէտք է այն էլ իմանանք, որ այս տարին, որ մեծ մասամբ սուգի ու աւերի տարի է պատերազմի հասցրած ֆրանսիական շնորհիւ, սուգի տարի է նաև երկնառաք պատուհանների: Հայ գիւղացուն հասցրած ֆրանսիական շնորհիւ Որ գիւղն էլ որ մտնում եւ, միաձայն այս եւ լուր: Երբ մատաղ հաց չկայ, արտերի հնձելուց յետոյ թակած մի բան չի տալիս, օրը թակում ենք, էգսը ալիւր անում, ուտում: Այս 2-3 տարի է, որ կարկուտը մեր արտերը սրբում տանում է:

Բացի այդ գիւղում աշխատող ձեռքերի մեծ պակասութիւն է դգացւում: Եւ այսքանի դիմաց, երբ այսօր Շուշու շրջանի գիւղացիութեանը վիճակում է 15000 հայ փախստականներին պահելու հարցը, հարկաւոր է լուրջ ուղարկութիւն դարձնել մեր գիւղացիութեան տնտեսական բարւոքելու: Մենք հաւատացած ենք, որ մեր միւս ընկերներն էլ, որոնք դարձեալ ուղարկւած են գիւղացիներին վիճակին իրազեկ անելու տեղոյս «Եղբայրական օգնութեան» կոմիտէին, մեզ հետ միաձայն կանեն, որ անպատճառ հարկաւոր է

կողմնակի նպաստ որպէսդի գիւղացիութիւնը կարողանայ պահել իր մօտ եկող փախստականներին և ամօթով չմնայ: Յուսով ենք, մեզ հետ էլ ամբողջ գիւղացիութիւնը, որ թէ պետութիւնը և թէ մեր բոլոր հիմնարկութիւնները, որոնք կազմել են օգնելու հայ փախստականներին՝ այս կամ այն կերպ օգնութեան կը հասնեն գիւղացիութեան: Առանց այն էլ մեր գիւղացիութիւնը իր ձեռնալ պաշարը չունի ամբարած, և այսօր էլ եթէ թողնենք, որ նա առանց կողմնակի նպաստի կատարի իր վրայ դրւած պարտականութիւնը, միանգամայն անկարելի է:

Ամենքս գիտենք, որ առատ տարիները գիւղացին միշտ էլ առատածեմ է եղել, արձագանք է տւել ամեն մի հասարակական աղէտի, գիտենք նոյնպէս, որ ամբողջ պատերազմի ընթացքում ինչպիսի գոհողութիւն է ցոյց տւել նա թէ անտեսապէս և թէ բարոյապէս (օր. երևանի շրջանի գիւղացիութիւնը) բայց այսօր երեք կողմից քայքայւած գիւղացին՝ որ չունի ոչ աշխատող ձեռքեր և ոչ ձեռնալ օգնար՝ առանց կողմնակի նպաստի փախստականների պահելու հարցում դժուարանում է: Թէև նա սկզբում սիրով ընդունում է փախստականներին պատասպարելու մեր առաջարկը բայց երբ խօսքը իր վիճակին է վերաբերում, խնդրում է միջամտել պետութեան և մեր ազգային հիմնարկութիւններին առաջ, որպէսդի իրենց նպաստ տրի թէ փողով և թէ հացահատիկներով:

Պողոս Մկրտչեան

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԳԱՆԱՌՈՒՄ

Քարահունջ գիւղ (Զանգ. գաւ.) 30 յուլիսի
Դարձեալ գիւղն է, որ ենթարկւում է թալանի, դարձեալ գիւղն է որ պատերազմի ու բնութեան պատահարների այս անօրինակ օրերում ազատ չէ տնարոյս գիշատիչներին աւերմունքներից: Գողութիւնը, որը գիւղացիական կեանքի չարիքներից մէկն է եղել, այսօր դեռ շարունակւում է մեզ մօտ իր ամօթալի և ֆրասակար հետեւանքներով: Մինչդեռ այլ շրջաններում, լուսաւորութեան շուրթերից օգտակար ջանք է վառւում, իսկ մեզ մօտ Զանգեզուրում՝ հղածն էլ անհետանում, մարում է և նրա տեղ լայն շափերով տարածւում են գողութիւններն ու աւազակութիւնները:

Այս թայտահալութիւնից ազատ չէ և Քարահունջ գիւղը, որը Զանգեզուր գաւառի լուսաւոր գիւղերից մէկն է համարւում:

Յուլիսի 25-ին, գիշերը գիւղն ինձ մօտի գողեր և կողոպտել փրանգմից, 6 տուն և այնպիսի ճարպիկութեամբ, որ մարդ ուղղակի գործածւում է, թէ ինչպէս նրանք մարդկանց գլխատակերից հանել են նրանց հագուստներն ու գօտիները:

Սակայն ի՞նչ է մեղաւորը և երբ պէտք է վերանայ այս կեղտոտ սոփորութիւնը: Առանց վերապահութեան կարելի է պնդել, որ մեղաւորը մենք ենք, գիւղացիներս: Որովհետեւ մեր մէջ է, որ գոյութիւն ունեն թայֆայական խմբեր և զեռ շատ է կրկնելու և շարունակելու նման գողութիւնները:

Բայց ովքեր են գողերը:

Մենք, բոլորս. որովհետեւ թագցնում ենք գողերին. իսկ գողերը ուրիշ տեղերից չեն արշաւում, այլ ապրում և ծառայում են տեղիս ոչխարատէրերի և մի քանի հարուստների տներում: Սրանք և՛ ծառայում են նրանց և՛ սուր գործիք դառած՝ անում ամեն մի ստոր գործ, շարժւում, իրենց տէրերի շահերի թելադրութեամբ:

Քարահունջ գիւղը դուրկ չէ ինտելիգենտ, երիտասարդ ոյժերից, որ կարող

